

Noter:

(1) Følgende forkortelser er anvendt; DH. = Holberg: Danmarks Riges Historie. Tomus I. 1732. – DNB. = Holberg: Danmarks og Norges Beskrivelse. 1729. – H. = Holberg. – V. = Vedel. – VSax. = Saxo: Den Danske Krønike, oversat af Anders Sørensen Vedel, 1575. – Henvisninger til sidetal i Gesta Danorum gælder Olrik og Ræders udgave, 1931. –

Christopher Maaløe.

NYE HOLBERGIANA

(Fortsat fra Danske Studier 1964, s. 117–23 og 1965, s. 85–96.)

XXIV. *Holbergs dimissionsvidnesbyrd for Peter Christian Gartner* (1964, I, og 1965, XIII).

For fuldstændigheds skyld kan tilføjes, at det københavnske blad »Avisen« for 23. september 1886 aftrykker Holbergs autograf efter norsk »Morgenbladet« 17. s. m.

XXV. *Facsimiler af Holberg-autografer* (jfr. 1964, II, og 1965, XV).

Af de i Th. A. Müllers afhandling, *Holberg Aarvog* 1920, noten s. 88–89, nævnte stambogsblade er facsimileret:

nr. 2, Just Bings fra 1745 i Harald Beyer: *Norsk litteraturhistorie*, 2. udg., Oslo 1963, s. 121.

nr. 3, P. J. Herslebs fra 1752 i *Illustreret Tidende* 1913, s. 183.

Det af mig i 1965, XIV, aftrykte blad af dr. Ancher Anchersens stambog er facsimileret i *Holberg-Blandinger*, III, 1946, mellem s. 82 og 83 (se teksten s. 83–84 og note 27 med henvisning til tekstens tidligere udgivelse og med oplysninger).

XXVI. *Holberg og Andreas Hojer.*

I mit skrift »Fra Ludvig Holbergs unge Dage. Hans strid med Andreas Hojer«, 1963, s. 62–64, har jeg samlet, hvad der kan oplyses om de to mænds forhold i de år, de var kolleger ved Universitetet. En yderligere notits herom findes i Christian Bruun: *Frederik Rostgaard og hans Samtid*, I, 1870, s. 462, note 2:

Følgende notits af Langebek er bevaret: »30. Juni 1740 reiste Hr. Conferentz Raad Rostgaard fra Kbhavn. – – Dette merkelige hendtes denne Gang Hr. Confr. R. Rostgaard, at han Aftenen førend Sl. Steenbuch døde, som havde været hans gamle ven og reisecammerat, var kommen til accord med ham om de øverste Værelser i hans Residentz, for at tage derind, naar han kom her til byen, hvilket da blev til intent.« Bruun meddeler: »Denne Resident fik Holberg efter Steenbuchs Død, og de nævnte Værelser bleve Holbergs Beboelsesleilighed. Det er et underligt Sammentræf, at Andreas Hojer nær var kommen til at bo

i de samme Værelser. Den 20. Maj 1739 udstedtes et kongeligt Reskript til Geheimeraad Ivar Rosenkrantz, i hvilket Kongen udtalte Ønsket om, at A. Hojer fik den omtalte Residens efter Steenbuchs Død...« Hojer døde 28. august 1739.

Ifølge universitetsfundatsen af 1732 tilfaldt retten til at optere boliger consistoriales efter senium consistoriale (Matzen: Kjøbenhavns Universitets Rets-historie 1479–1879, I, s. 204, jfr. II, s. 25–33). I årenes løb, fortæller Matzen, (II, s. 32) undså enkelte professorer sig ikke for ved lejlighed at erhverve kgl. be-villinger til fordel for sig selv, »hvilket endog Konstitutionen 1679 og Udkast 1691 udtrykkeligt forbyde«. Matzen citerer herom H. F. Rørdam: Historiske Samlinger II, s. 323–24 (Nicolaus Theophilus), og III, s. 128 (Jon Venusin), altså tilfælde, der i 1739 lå over 100 år tilbage i tiden, og som Hojer næppe har kendt.

Holberg har nok gjort sig sine tanker om den pietistiske generalkirkeinspektør Hojers overtrædelse af det 9de bud i Luthers dengang af alle udenadlærte lille katekismus: »Du skal ikke begære din Næstes Hus«. Holbergs epistel 285 kan have sammenhæng dermed. Biskop Herslebs karakteristik af Hojer (mit anf. skr. s. 70): »En klog og skarpsindig, men derhos meget farlig og entreprenant Mand« illustreres tydeligt af en episode som denne.

XXVII. *Holberg i Bibliothèque Mazarine.*

Kristen Spanggaard fortæller i Berlingske Aftenavis 3.12.1948, at han i Rondel-samlingen i Bibliothèque de l' Arsenal i Paris er stødt på et brev fra A. Legrelle, der havde disputeret over »Holberg considéré comme imitateur de Molière« (Paris 1864), til Sainte-Beuve for at anbefale Holberg (og sin egen bog) til den store kritikers bevågenhed og åbenbart lægger an på en omtale i en af Sainte-Beuves mandagsartikler.

Dette lykkedes. I »Nouveaux Lundis«, IX, s. 1–61, findes under Lundi 24.10. 1864 en artikel »Journal et Mémoires de Mathieu Marais, publ. par M. de Lescure«, hvori ønsket opfyldes. Sainte-Beuve er gennem Legrelles korte omtale af Holbergs besøg i Bibliothèque Mazarine blevet interesseret og aftrykker s. 26 den latinske tekst af Holbergs levned om besøget, hvoraf han til sin forbavselse ser, at Bayles Dictionnaire har været tilgængelig på Holbergs tid. Man var gået ud fra, at den var forbudt. Han finder det »pikant«, at biblioteket, der siden 1688 var under styrelse af Sorbonne, hvis lærde ellers passede godt på, udleverede en »premier poison«. Han angiver Holbergs besøg i Paris til 1715–16. Det varede kun 14 måneder, og Holberg var på vej til Italien, da Ludvig XIV døde. Sainte-Beuve har ikke kaperet, at det farlige værk allerede i den store konges levetid var tilgængeligt for de studerende.

XXVIII. *Har Holberg digtet et latinsk brudevers til P. F. Suhm?*

I Christian Bruun: Peter Frederik Suhm, 1898, meddeles i Rettelser og Til-føjelser, s. 73*:

»I de kjøbenhavnske Tidender om lærde og curieuse Sager, Kbh. 1751, Nr. 52, S. 409, læses følgende Lykønskning til Suhm og Karen Angell:

Epigramma
in
Felicissimam Desponsationem
Illustrissimi ac Generosissimi
Consilarii Status
Dom. Friderici Summii
cum
Generosissima, eademqve Virtutibus ac nummis
æqve Divite Virgine
Angel

Summius a *Summis* laudatur, amator amatu/Dignus, *Summus* erit, cum bonus esse velit/Hinc piscatum abiit felix Piscator habendus,/Nam *Aureus* ex votis obtigit *Hamus* Ei.

Ita cecinit qui Generosissimis hisce Desponsatis optima quævis apprecatur

Amicus ex animo
Hafniæ

I det sidste ord er det første Bogstav udhævet og Forfatterens Navn er vistnok derved antydet. Mon Holberg? Mon Hielmstjerne?«

Lykønskningsvers til den overordentlig lykkelige forlovelse af den højst berømmelige og højædle etatsråd Herr Frederik Suhm med den højædle og i henseende til dyder og penge lige formuende jomfru Angel.

I oversættelse lyder epigrammet:

Summius anerkendes af de største, og yndes efter fortjeneste; han vil blive den største, da han vil være en god mand. Herfra rejste han på fiskefangst og må anses for en heldig fisker, thi efter sit ønske fik han en gylden fangst (egentlig gylden medekrog).

Således digtet af en oprigtig ven, der ønsker disse højædle forlovede alt muligt godt. **Hafniæ**

Mærkeligt nok finder Bruun ikke anledning til at forklare, hvordan Suhm kan latiniseres til *Summius*. Han har altså selv – som en ældre generation – sagt *Sum*, jfr. den københavnske udtale af Suhmsgade. *Summius* skal være et ordspil med *summis*, de største.

Smag og takt i det 18. århundredes brudevers var en anden end vor tids. Alligevel kan jeg ikke tro, at Holberg – alt andet ufortalt – vilde hædre Suhm uden at nævne hans studier og litterære fortjenester. Holberg havde i 1750 skrevet fortalet til Suhms oversættelse af Pythagoræ Gyldene Vers med Hieroclis Commentario, P. Syri Sententzer og Phædri Fabler; epistel 439, udgivet 1750, anses for rettet til ham.

I P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, I–IV, 1878–82, er brudevers ikke behandlet, heller ikke under omtalen af denne af Berling udgivne avis.

XXIX. *Jacob von Tyboe*. I, 8.

Petronius: Jeg er vis paa, Ovidius skulde ikke gjøre det nettere.

Peer: Ovidius? Skrædderen i Aalborg? Han gjør ingen gode vers. Jeg vil forpligte mig til at gjøre dem ligesaa gode.

I »Holbergiana« VI (DSt. 1964, s. 119) har jeg meddelt de oplysninger, som afd. postmester C. Klitgaard har givet mig om en familie Ovid i Aalborg, der blomstrede i det 17. århundrede, men, som Klitgaard siger, »efter 1650 synes der ikke i Aalborg at have været »Standspersoner« af Navnet«.

I »Holbergiana« XVII (DSt. 1965, s. 87) gengav jeg en indvending, jeg både dengang og senere har modtaget, at Peers bemærkning måtte sigte til en person, der var teatrets publikum bekendt. En undersøgelse efter en sådan person i Rigsarkivets register gav negativt resultat.

Hverken Werlauff: Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs 18 første Lystspil, 1858, eller T. Vetlesens norske skolekommentar 1898 har nogen bemærkning til stedet, som har været opfattet som en spøg af Holberg. Men man kan se bort fra den nævnte indvending, når man i registret i 13. bind af Julius Martensens udgave af Holbergs komedier erfarer, hvor begrænset et udvalg af datidens personer der er nævnt i komedierne:

kongen
poeten i Aabenraa
nogle spiseværter
butikker, især med tobak,
et par håndværkere, der opgives som adresser,
teatrets egne skuespillere
teatrets konkurrenter (den stærke mand, v. Quoten)
bordelværtinder
en enkelt skoleholderske,

(alle i København)

desuden den berejste nordmand Anders Christensen og en tobakshandler i Flensborg. Udover disse kun to provinsboer:

Ovidius, skrædderen i Aalborg
Tychonius, se næste nr.

Herefter kan man roligt gå ud fra, at det udelukkende er en spøg med navnet, stammende fra studenter fra Aalborg Katedralskole, som har latiniseret Ovid til Ovidius. Det må huskes, at Holberg kun kender de fulde latinske navne Ovidius, Horatius, Terentius. De nu brugelige forkortede former (efter fransk og tysk mønster) findes først i århundredets slutning.

Navnet Ovid – antageligt udtalt: 'Ovid – er formentlig identisk med navnet på en lille salmedigter Peder Matthiisøn Offvid, tiendemand i Indherred i Trondhjems stift (Ehrencron-Müller VI, s. 141). Efter de der refererede oplysninger er han dansk eller svensk af fødsel, i hvert fald ikke norsk. Hans salmer er trykt i tiden 1648–81.

Ifølge meddelelse fra professor Anders Bjerrum kan navnet stamme fra landsbyen Åved, Vodder sogn, Hvidding herred i Sønderjylland. Dette navn findes skrevet

1638 Ouit
 1639–40 Ou Witt
 1649 Oweth
 1672 Ouwet
 1676 Ou Witt
 1690 Ouwet
 1737 Oved, Oued.

Der er næppe grund til at tænke på Öved, Öved sogn, Fjärs härad, Malmöhus län.

XXX. *Jacob von Tyboe*, personlisten: Magister Tychonius (siden 1731: Stygotius).

Mens Stygotius er dannet af Holberg, er Tychonius et familienavn. Ehrencron-Müller har tre personer af dette navn.

Det er almindelig antaget, at Holberg har sigtet til præsten i Skive, senere stiftsprovst i Viborg, Christen Lassen Tychonius (1680–1740). Hans Brix har i Dagens Nyheder 27.6.1933 peget på en i 1710 afdød broder til denne, som 1704–09 var alumne på Borchs Kollegium, som altså skulde være den, Holberg har haft i tankerne.

Replikskiftet I, 4:

Peer: – – – Hvorfor kalder din Herre sig ogsaa ikke Von Tycho?

Jens: Ney, vi Lærde have ikke den Mode, vi bruge i Steden for det Ord VON, som Kriigs-Mænd sætte for deres Navne, det Ord US, som vi hefte meget net bag til.

Peer: Hvad heedte da din Herre, før han tog Graden?

Jens: Tycho.

Peer: Saa bør han da nu heede Tychous.

Jens: Nei, det blev for plat, man fylder det gjerne op med Bogstaver for Klangens Skyld.

Holberg har villet have et klingende navn med en indskudt stavelse, altså ikke som Grammius, Holbergius med en kort tilføjelse. Hvad jeg i forrige nr. har anført, gælder sikkert ogsaa præsten i Skive, at provinsboere ikke kan forudsættes bekendt.

Ebbe Spang-Hanssen har i »Erasmus Montanus og Naturvidenskaberne«, 1965, s. 53, påpeget, at Stygotius' store entréreplik III, 4, i lignelsen om magneten gengiver moderne fysik. Sligt har sikkert ligget den gammeldags præst meget fjernt.

At præsten har beklaget sig over brugen af navnet, og at Holberg tog hensyn dertil, men skrev digtet »Den jydsk Fejde«, der først blev udgivet i Mindre poetiske Skrifter, 1741, altså først efter Tychonius' død, er velkendt.

XXXI. *Kilderne til Jacob von Tyboe.*

Når løjtnanten i »Erasmus Montanus« siger:

Jeg læsede mesten gamle latinske autores og studerede på Naturens Ret og moralske Sager, hvilket jeg endnu gjør,

er han Holberg selv. Allerede da han i 1720 bliver professor eloquentiæ, er han, som det undertrykte universitetsprogram af samme år og som nu A. Kragelunds udgivelse af hans latinske levned viser, en habil latinsk forfatter. Om sin mundtlige brug af sproget fortæller han fra sit ophold i Oxford, at han selv syntes, at han talte »tøvende og besværligt« latin, mens englænderne fandt, at han talte det rask og veltalende.

Holberg har på sine udenlandsrejser utvivlsomt måttet føre samtaler på latin. Af Holbergs komedier har tre emner lånt fra antiken:

Jacob von Tyboe,
Didrich von Menschen-Skræk,
Abracadabra.

Werner Söderhielm: Zu den plautinischen Einflüssen bei Holberg, Helsingfors 1885 (Öfversikt af finska vetenskapssocietetens förhandlingar XXVII, 1884-85, s. 43-60) behandler kun Didrich von Menschen-Skræk og dets lån af Plautus (Curculio, Miles gloriosus, Pseudolus) og betyder intet væsentligt fremskridt i forhold til de af Rahbek i Holbergs udvalgte skrifter givne oplysninger.

Abracadabra er en bearbejdelse af Plautus' Mostellaria. Forholdet er nærmere oplyst i Aug. O. Fr. Lorenz' Ausgewählte Komödien des T. Maccius Plautus. Bd. II. (Weidmann), 2. Aufl. 1883, s. 34-39. Lorenz var født i Rensborg, student fra Metropolitanskolen og dansk cand. philol., men gik efter 1864 til Tyskland (se J. L. Ussing i Tidsskrift for Philologi og Pædagogik. VIII, 1868-69, s. 204 ff.). Der er bevaret 18 breve fra ham til Madvig i Kgl. Bibliotek.

Om Jacob von Tyboe siger Holberg i sit levned, at den er en efterligning af Plautus' Miles gloriosus. Mange år efter siger han i epistel 66:

Udi alle mine Skuespill er ingen Character mere outrered end Jacob von Thyboes. Men den er i alle Maader lige saa stærk udi Terentii Thraso eller Plauti Militi glorioso, eller den stortalende Krigsmand, og dog holdes de Stykker for deres beste Comoedier.

Epistel 195: Jeg ligner Plautum med et dejligt Jomfrue-Ansigt med adskillige Pletter, Terentium med et glat, men derhos et hver Dags Ansigt.

Sammesteds nævner Holberg, at Molière har efterlignet Plautus i l'Avare (Aulularia) og Amphitryon, og tilføjer:

Af alle Terentii Comoedier derimod haver jeg intet kunnet benytte mig nogen. Eunuchus er det eneste Stykke, som kand giøre nogen Effect paa Theatro. Men derudi maatte meget forandres.

Rahbek: Holbergs udvalgte Skrifter VI, 1806, s. 369, peger på, at udover Hovedidéen til Tyboes og Oldfuxes Karakterer skyldes mere af Jacob von Tyboe Terentses Eunuchus, saaledes II, 1, Scenen mellem Tyboe og Jesper (incl. Tyboes berømte svar til Monsieur Christophersen), V, 8 (Tyboe, der stiller sig bagved krigshæren).

Man må utvivlsomt give Rahbek ret, og det gør Werlauff også.

Forholdet mellem den romerske komedie og de græske originaler er fortræffelig skildret af Carsten Høeg i »Introduktion til Plautus« (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 160, 1931). Pralhansen var i den romerske komedie en arv fra grækerne, lejetropsførerne i Alexanders og diadochernes hære, der kom hjem og pralede grænseløst. Høeg peger på det ejendommelige i, at denne type fortsættes hos Holberg, hvor den historisk er en umulighed. Heri har han ikke ret. Werlauff går ud fra, at »(Holberg) har havt sine Originaler saavel for Thybo som for Stygotius, — — — naar man tager Hensyn til Krigerstandens og den lærde Stands eiendommelige Præg paa hiin Tid. En vis naturlig eller paatagen Raahed, Foragt for videnskabelig Dannelse og haanlig Nedskuen paa alt, hvad der ikke bar Sværdet, karakteriserede dengang Krigeren hos os som i ethvert Land, hvor Tredive-Aarskrigens Traditioner endnu ikke vare uddøde; hvor den staaende Hær underholdtes ved Hverving og ei sielden anførtes af fremmede Officerer.«

Werlauff citerer forordningerne af 18.12. 1688 og 7.8. 1705, hvorefter det var forbudt officerer med gevalt at angribe nogen på gader, markeder, alfare veje eller andensteds, og lade dem henføre i vagten, for med hug og haard tractement at tvinge dem til at lade sig hverve. Desuden nævner han, at livgarden til hest havde begået slemme excesser på Møen 1685–87.

Harald Nielsen har i Holberg Aarbog 1922 efter Ditlev Ahlefeldts erindringer givet en karakteristik af Anders Bille, som minder stærkt om Jacob von Tyboe.

Antik er jo også Jesper Oldfux, parasiten, som Høeg også fortæller om. Høeg har benyttet andre dele af den græske litteratur for at belyse emnet, bl. a. Theophrast's »Karakterer«, men næppe været opmærksom på to specialafhandlinger af Otto Ribbeck:

Alazon. Ein Beitrag zur antiken Ethologie und zur Kenntnis der griechisch-römischen Komödie. Leipzig 1882.

Kolax. Eine ethologische Studie. Leipzig 1884. (Abhandlungen d. philol.-histor. Classe der kön. sächsischen Gesellschaft d. Wissenschaften. IX).

Ordet ἀλαζών, praler, bruges i den ældre litteratur om folketalere, demagoger, senere om læger, kokke, herolder, i den nyere komedie om de omtalte kondottierer. Ordet κόλαξ betyder oprindelig en ledsager, men allerede i Eupolis' κόλακες om den sværm af sofister, der huserede hos Kallias. Derfra går det over til at betegne parasit.

Ribbeck fortæller (Kolax s. 26), at Menander bruger parasitos i forbindelse med den storpralende soldat: »Der βωμόλοχος nimmt eine Dosis εἰρωνεία an, und die geistige Ueberlegenheit des ironischen Schmeichlers gegenüber dem eitlen Gecken und plumpen Bramarbas giebt ihm auch für die dramatische Handlung grössere Bedeutung.«

(Alazon s. 33:) »Schmeichlerische Rhetorik, ruhmredige Lüge und phantastische Erfindung haben in der Ausmalung des dankbaren Stoffes wahre Orgien gefeiert. Ein Heer geschmeidiger Sophisten und Parasiten umschwärmt die Tafel und die Casse des Königs, seiner Feldherrn, der Untergebenen, soweit die Tasche ergiebig ist.«

Den storpralende soldat hedder på græsk: Thrason – Thrasonides – Thrasyleon

– Bias – Polemon – Stratophanes – Cleomachos – Antamoenides – Heiresiteiches – Pyrgopolinices og tilsvarende på latin.

Ribbeck opregner i »Kolax« nogle og tredive græske digtere, der har brugt dette emne i – et endnu større antal – komedier. Plautus anvender det i 11 komedier, og det er anvendt af 12 andre latinske digtere.

Ifølge Leo: *Plautinische Forschungen*, 2. Ausg. 1912, s. 178, kender man ikke den græske original til »Miles gloriosus«. Derimod er Terents' »Eunuchus« en bearbejdelse efter Menanders stykke af samme navn, idet dog figurerne Thraso og Gnatho er overført fra Menanders »Kolax«. Donatus fremhæver forskellen mellem parasiten i Terents' »Phormio« og en forfinet type, adsentator, som Gnatho i »Eunuchus«.

Inden Holbergs tid forelå bearbejdelser af »Eunuchus« af La Fontaine: »L'eunuque« (1654) og Brueys et Palaprat: »Le muet« (1691). Der er ingen spor af disse bearbejdelser i »Jacob von Tyboe«.

I »Holbergiana« V (DSt. 1964, s. 118) har jeg efter dr. H. C. Broholm påpeget, at Jespers monolog om de 16 ahner er taget fra Plautus' »Persa«.

Parasiten er en græsk figur, som Ribbeck giver gode oplysninger om, men efter Horats Sat. I, 9 (Ibam forte via sacra) har typen ikke været ukendt i Rom.

Fra andre tider i historien er snyltegæsten velkendt. Således fortæller Charles Kunstler: *La vie quotidienne sous Louis XVI*, 1950, s. 285, om en »tallerkenslikker«, som selskabsklædt ikke svigtede ved noget bryllup i Paris' hovedkirker kl. 11 om formiddagen. Når vielsen var forbi, gled han stilfærdigt ind mellem gæsterne og gik med dem ud af kirken. Ved bordet var han en underholdende selskabsmand – uden at gå glip af en mundfuld. Hver af de to familier gik ud fra, at han hørte til den anden familie. Efter 4–5 års forløb var der dog en gæst, der havde truffet ham flere gange, som spurgte ham, hvor han hørte til? Uden at blinke svarede manden: »I døren«, lagde sin serviet og forsvandt, men han havde nået at få desserten.

I litteraturen er Tartuffe vel den berømteste parasit. Scribe et Brulays »Le gastronome sans argent« (1821, Théâtre de Eugène Scribe X, 1856, s. 205) har en figur, som Sandrup i Hostrups »Familietvist« minder stærkt om. Løjtnant von Buddinge er både storpraler og parasit.

Rahbek har i »Hesperus« VIII, 1823, s. 234–59, 289–326, trykt et foredrag, han har holdt i Studenterforeningen: »Har Holberg taget sin »Jacob von Tyboe« af Plautus ene, eller har den tyske Lystspildigter Andreas Gryphius sin Part deri?«

Rahbek har ideen fra J. A. Scheibe, men allerede Gryphius' titel »Horribilicribrifax« og hans anden storpraler Daradiridatumtarides viser en helt anden smag, selv om der også er en pedant, Sempronius – derfra nok ideen om påvirkningen. Selv om Julius Paludan i *Hist. Tidsskr.* 6. række II, 1889, »Holbergs Forhold til det ældre tyske Drama« mener at måtte tiltræde Rahbeks idé om påvirkning af Gryphius, har Werlauff utvivlsomt ret i at afvise tanken (anf. skrift, s. 249):

»Gryphius, som med sin unægtelige Værd dog neppe kan have været efter Holbergs Smag, og som paa intet Sted nævnes af ham.«

Hvor skulde Holberg, som aldrig har vist interesse for tysk skønlitteratur, kende en tysk teaterdigter, der var død 1644?

Forholdet er dette, at alle tyske tekster m. m. fra 16. og 17. århundrede er nyudgivet, mens der ikke er sket tilsvarende optryk af franske teatertekster. En udgave som Edouard Fournier: *Le Théâtre Français au XVIe et au XVIIe siècle ou choix des comédies les plus remarquables antérieures à Molière*, I–II, Paris u. A. (1871) har været ganske ukendt her undtagen for teaterhistorikeren Vilh. Møller; end ikke Kristoffer Nyrop har kendt udgaven, der har oplysninger af kulturhistorisk og sproglig værdi, foruden indledninger til hver af forfatterne. Af de 17 komedier i denne samling har Holberg ikke benyttet nogen, men samlingen viser et komediestof på vandring (Plautus og Terents, *Commedia dell' arte*, spanierne). Gang på gang finder man motiver, som – måske fra fælles kilde – findes hos Holberg.

Storpraleren findes:

(Fournier I, s. 65) *Le capitaine Rodomont* (Rémy Belleau: *La reconnue*, 1564),
 (– I, s. 235) *Rodomont* (Odet de Turnèbe: *Les contens*, 1584),
 (– I, s. 509) *Rodomont* (*Seconde farce tabarinique*),
 (– II, s. 361) *Artabaze, capitain* (Desmarests St.-Sorlin: *Les visionnaires*, 1640).

Pedanten, der jo også kendes fra Molière: *La jalousie du Barbouillé*, *Le dépit amoureux*, *Le mariage forcé*, *Les femmes savantes*:
 (Fournier I, s. 520) *Le docteur* (*Le Sieur du Peschier*, *La comédie des comédies*).

Ligesom von Tyboe deklamerer (Fournier II, s. 52) *Don Quichot* (Pichou, *Les folies de Cardenio*, 1629):

L'incomparable esclat de vos celestes charmes
 Ayant domté mon coeur n'a pas vaincu mes armes;
 Si vos perfections ont forcé ma raison,
 Jamais d'autre pouvoir n'aura ma guerison etc. etc.

Ligesom von Tyboe kommer i affekt, da han møder Stygotius hos Leonora og Lucilia, kommer Taillebras, capitain, i affekt, ved at se den komiske poet de Lyzante hos sin elskede (Fournier II, s. 154, Antoine Mareschal: *Le railleur*, 1636):

M'interrompre! parler! Ah! ventre! quelle audace!
 Jette ce mirmidon jusques dessus Parnasse;
 Que là, de ses desirs amoureux et hautains
 Il aille entretenir ses neuf vieilles putains etc. etc.

(Fournier I, s. 351) Dialog mellem Capitain Dom Dieghos og maîstre Gaster, extravagant escornifleur. (François d' Amboise: *Les Neapolitaines*, 1584). (Gaster, græsk, mave, brugt på samme måde hos Rabelais.)

Storpraleren og pedanten hører sammen i *commedia dell' arte*. Jfr. Torben Krogh: *Musik og Teater*, 1955, s. 143, fig. 32, hvor de to er afbildet sammen i en slutningsscene.

Endnu en kilde har Holberg brugt i Jacob von Tyboe, nemlig Jacob Bidermanns Utopia. Rahbek har i sine kommentarer berettet, at Holberg har benyttet forskellige fortællinger fra denne bog:

IV, 44–47: V, 33, 52–60: Jeppe på Bjerget.

V, 35, 41: Jacob von Tyboe IV, 5–6 (forbygningen af pungene).

V, 47–51: Den pantsatte Bondedreng.

VI, 41–43: Det arabiske Pulver.

Derimod har han ikke lagt mærke til, at Jespers replik V, 9:

– Jeg betinger mig alleene, naar I kommer i Stand, jus vitæ & necis, Hals og Haand over Jer Kjøkken og Kielder, sampt Jagt-Frihed i Jer Gaard over Høns, Kyllinger, Capuner, Giæs, Ænder etc. etc.

minder om en replik i Bidermanns moralske dyrefabel I, 5–17, som passende kan kaldes »Utak er verdens Iøn«.

Bidermanns fortælling er ret langstrakt og må her gengives i korthed:

En bondemand blev af sin skrappe kone sendt til købstaden for at gøre indkøb. Han går af sted om natten og forvilder sig i en skov, der var fuld af uhyrer. Han hører en uhyggelig klagelyd, føler sig forpligtet til at hjælpe og finder, at lyden stammer fra en hule i jorden, der er lukket med en forsvarlig sten. Han hører nu stemmen: »En døende besværges dig om at skænke sig livet«. På spørgsmålet om, hvem den ulykkelige er, får han svaret, at det er et menneske, der uden brøde er anbragt i dette skjulested, hvor han sulter på sjette dag. Han beder bondemanden vælte stenen fra og lover ham *så stor en belønning som plejer at gives til dem, der har gjort en god gerning*.

Da bondemanden har åbnet hulen, viser det sig, at det er monstrum horrendum, informe ingens (citat af Vergil Aen. III, 658: et frygteligt uhyre, hæsligt og kæmpestort). Slagen af rædsel finder bondemanden det rettest at være fræk og forlange sin belønning. Uhyret vil æde ham og minder om løftets ord; det er den belønning, han vil give. »Du har ikke færdedes meget mellem mennesker, når du ikke kender, hvad der skik og brug i din egen tid. Gives der velgerninger mellem jer indbyrdes?« – Uhyret foreslår at vælge den første den bedste til voldgiftsmand.

De møder så en gammel jagthund, der står bunden ved et gærde. Den fælder en højtidelig dom ved at minde om alle sine gode gerninger som jagthund, men dens herre vil nu til tak lade den slå ihjel.

Bondemanden påberåber sig, at hunden var senil og har dømt under påvirkning af sygdom. Uhyret går med til at vælge en ny voldgiftsmand, og de finder da en meget slunken gammel hest. Hesten holder en meget lang tale om sine forfædre lige fra Pegasus og ender med sin egen elendige alderdom; ingen tak for alt det gode, den har gjort.

Heller ikke denne dommer vil bondemanden anerkende, og uhyret går med til en tredje voldgiftsmand, dog at udsættelsen ikke må vare over 15 dage. En ræv, som har luret under hele skænderiet, dukker nu op og tager sit stand-

punkt: den vil være advokat for bondemanden. Den lader, som den vil løbe sin vej, men lader sig dog bevæge, og uhyret går med til at vælge den til voldgiftsdommer. Ræven vil forhandle med hver part for sig, først med uhyret, så med bondemanden, som lover:

imperata facturum ostendit; illi præterea domi sui tribuniciam potestatem concedit, & ut quando, quoties liberet, imperio proconsulari gallinis, cortique universae ius diceret (han vil gøre, hvad der forlanges; giver den tribunicisk (d. e. hellig og ukrænkelig) magt og bestemmer, at den når og så ofte den lyster med uindskrænket magt skal have hals- og håndsret over hønsene og hele bondegården).

Ræven erklærer nu, at sagen er den klar, men én ting generer den, at den ikke kender hulen, som uhyret sad i; den kan ikke fælde dom, før den har set den. Parterne og ræven går til hulen; ræven kan ikke forstå, hvordan uhyret har kunnet komme ind i hulen og trække vejret der. Uhyret tilbyder at demonstrere det ved at krybe derind, og ræven opmuntrer uhyret dertil på det bedste. Da uhyret er krøbet i hullet, giver ræven bondemanden et tegn, han vælter stenen for.

Uhyret lover guld og grønne skove for at slippe ud, selvfølgelig for døve øren. Ræven minder bondemanden om hans løfte. Han går hjem til konen, som ikke vil tro, at han har tabt sine penge undervejs, og kommer i raseri, da hun hører om løftet til ræven. Hun bringer høns og kyllinger i sikkerhed og udstiller en vagtpost, hvorefter parret går i seng.

Ræven kommer, finder ingen hund og alle døre åbne, men da den er kommet ind i huset, bliver den slået fordærvet af karlen, der står vagt. Den sætter sig selv den gravskrift: »Jeg vilde leve endnu, hvis ikke en anden havde levet ved min velgerning.«

Hals- og håndsret i en hønsegård passer absolut bedre på ræven end på snyltegæsten, og da Holberg i alle tilfælde har benyttet Bidermann flittigt, tør det vel antages, at Holberg har moret sig over de ejendommelige romerretlige udtryk »tribunicia potestas« og »proconsulare imperium« fra dyrefabelen og derefter formet sin replik.

I Niels Møllers udgave af »En Ræffue Bog. Herman Weigeres Oversættelse af Reinke de Vos.« Kbhvn. 1915-17 kan man i I, s. 393, finde den ældre form for fabelen, hvor ræven naturligvis klarer sig godt. II, s. 200 gives der udførlige efterretninger om fabelens forhistorie og dens vandringer.

XXXII. *Kirsten Giftekniv*. Ordet giftekniv bruges kun som tilnavn på en kvinde, der (altid) arbejder på at få folk gift. Spørgsmålet er, om det kun er et spotte-
navn, jfr. Per Gante, eller det er et kvindeligt erhverv.

Stundesl. I, 2. Madame Kirsten Gifte-Kniv har tilbudt mig adskillige Gange for en Discretion at skaffe mig en brav mand.

I »Den forvandlede Brudgom« er Kirsten Giftekniv en gammel kone, der driver ægteskabsbureau i en provinsby:

sc. 1. Den gamle Madame Kirsten Gifte-Kniv, som plejer at gaa forliebte Folk til Haande.

sc. 5. hun kjender de fleste unge karle her paa Stedet.

- at jeg kan eftersee, om jeg haver nogen paa min Liste, som Hun kan være fornøyet med
- her finder jeg netop saadan Person, see her engang No. 5.

I disse tilfælde driver hun forretning. At hun i »Den forvandlede Brudgom« får en discretion af døtrene for at narre Lucretia, forandrer ikke billedet af forretningen.

Mere tvivlsomme er to steder:

Vægels. V, 5. Jeg har ikke gaaet i Skole til Maren Gifte-Knivs (sic), der kunde gjøre saa mange Præludier, naar hun gjorde Partier mellem Folk.

Ulysses I, 2. (Venus) maa være verre end Maren Gifte-Kniv var i gamle Dage.

Friedländer: Sittengeschichte Roms (Phaidon-Verlag, Wien 1934, s. 241), hævder, at ægteskaber i det gamle Rom aftaltes gennem mellemmand; latin har ikke ord for at fri eller bejle. Disse mellemmand har antagelig drevet forretningsmæssig virksomhed.

Fra Rusland skriver Thor Lange 12/24.7. 1876 til sin fætter (E. Spang-Hanssen: Under Madvigs auspici, 1952, Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, nr. 218, s. 108):

Om de saakaldte »Svacha« (ϝ: Konen, der gaaer omkring og som Forretning arrangerer Partier) har jeg vist fortalt dig før; af slige »Gifteknive« er der grumme mange, og de gjøre god Forretning. Men i de højere Klasser sørge i Reglen de ældre Damer for at deres Slægtninge og Bekjendte blandt de unge Herrer kunne gjøre et godt og passende Parti. Det kan en Russerinde ikke lade være med at interessere sig for.

I Smetanas »Den solgte Brud« forekommer ægteskabsmægleren.

I fransk litteratur forekommer en type, der måske mere svarer til, hvad Holberg fremstiller:

(Fournier II, s. 526) Claude de Lestoille: L'intrigue des Filous (1647). En revendeuse (marskandiserske) Ragonde, som driver forretning i stor stil, siger: Mais que ne fais-je pas?

Madame, je revends et fais prester sur gages;

je predis l'avenir, et fais des mariages;

Cherchez vous un mary, je sçay bien vostre fait;

C'est un homme de mine et plus encor d'effet.

Molière har i L'Avare (1668) en femme d'intrigue, Frosine:

II, 4. Tu sais que dans ce monde il faut vivre d'adresse et qu'aux personnes comme moi le Ciel n'a donné d'autres rentes que l'intrigue et que l'industrie.

II, 5. J'ai surtout pour les mariages un talent merveilleux; il n'est point de partis au monde que je ne trouve en peu de temps le moyen d'accoupler.

Regnard har i »Le joueur« (1696) en Madame la Ressource, som låner mod pant (men i stykket ikke har lejlighed til at vise, hvad hun ellers kan). Hendes navn er i den danske oversættelse (1725) Madam Staabie, hvorfra Holberg må antages at have lånt navnet i »Den pantsatte Bondedreng«.

En pragtfuld type af en »Femme d'intrigue« findes i Zolas »La curée«, hvor madame Sidonie har butik med kniplinger med indre trappe til en anden butik:

elle était un véritable répertoire vivant d'offres et de demandes. Elle savait où il y avait une fille à marier tout de suite, une famille qui avait besoin de trois mille francs, un vieux monsieur qui prêterait bien les trois mille francs, mais sur des garanties solides, et à gros intérêts.

Typen er sikkert ikke blot litterær, den er oplevet i en storstad som Paris. Det er vel sandsynligt, at der også i en by som København har kunnet drives diskrete forretninger af den art.

XXXIII. *Den Stundesløse* II, 8 (jfr. *Den Vægelsindede*, udg. 1723, II, 4).

Bogholderen: Om Forladelse, min Hjerte Jomfrue, maae jeg tage paa hendes Bryst?
Magdelone: Jeg siger tusind Tak.

Kr. Nyrop har i sine »Holbergiana«, *Dania* X, 1903, s. 142–43, givet oplysning om denne skik i Frankrig i begyndelsen af Ludvig XIV's regering. Hertil kan føjes fra Ludvig XIII's tid (Fournier II, 89, Pierre de Ryer: *Les vendanges de Suresne*, 1635. *Lisete, villageoise de Suresne*, giver pariserinden Florice gode råd):

-- Alors qu'il sera près de vous arrêté
Permettez luy de prendre un peu de liberté,
Quand il voudra toucher ou le sein ou la bouche,
Feignant de l'empescher, permettez qu'il les touche.

Fournier oplyser: Det som nu er mere end upassende og usømmeligt, var det ikke dengang, og kvinderne gav sig hen dertil med en ugenerthed, som abbé Boileau senere mente at måtte bekæmpe – for denne mode, der genopstod under l'Empire, varede længe ved – ved sin mærkelige lille bog: *De l'Abus des nuditez de gorge*, Bruxelles 1675, Paris 1677, optrykt Paris 1858. Skikken er illustreret af Carle Vernet i en tegning, reproduceret på omslaget af »Paris 1800. Tekster af Laurids Engelstoft og August von Kotzebue. Udvalgt og indledet af Jørgen Bang«, Kbhvn. 1966.

XXXIV. *Peder Paars*. 4. bog, 1. sang, v. 358.

Hos mig een Baad een Baad, eet Bord eet Bord skal heede.

I sin kommentar til festudgaven 1922, bd. 1, henviser Georog Christensen til Boileaus Satirer I, v. 52:

J'appelle un chat un chat, et Rolet un fripon.

I Orbis Litterarum III, 1945, s. 232, tænker Billeskov Jansen sig, at Holberg af fodnoten til en udgave af Boileau er blevet bekendt med det græske ordspil, der ligger til grund for Boileau: (at kalde) figner for figner, en båd for en båd.

I sin anden udgave af Peder Paars, 1949, er Georg Christensen efter en oplysning fra mig kommet til et andet resultat:

Holbergs formulering er nærmere end Boileaus ved den oprindelig græske, der på latin blev en almindelig sentens: Scapham scapham et ficum ficum nominare, at kalde en båd en båd og en figen en figen.

Jeg havde dengang kun fundet ét citat fra en i Roskilde 1536 udgivet bog: Psalorum omnium iuxta Hebraicam veritatem paraphrastica interpretatio, auctore Johanne Campensi etc. Annotatiunculæ (ifølge H. F. Rørdam af Petrus Parvus Roschildensis eller Rosæfontanus), f. 218 v.: Stoici et alii qui scapham scapham et ficum ficum nominant. Aftrykt i »Roskilde Studier«, Roskilde 1944, i en afhandling af L. L. Hammerich, s. 77 ff.

Siden da har jeg fundet den latinske vending to steder: Michael Lilienthal: De Machiavellismo literario. Regiomonti & Lipsiæ 1713. Introductio, cap. II: ubi scapham dicere scapham omnino fuit necessarium.

C. F. Wadskiær: Udvalgte danske Vers. Udg. af Hans Brix og Anker Jensen, 1915, s. 96:

Der findes siælden een i denne Verdens Alder,

der taler lige frem og scapham scapham kalder,

Det er som kalder Baad en Baad og Bord et Bord.

Den latinske talemåde har altså været i almindelig brug på Holbergs tid.

XXXV. Almanak hos Holberg.

ODS har to betydninger af Almanak 1) den årligt udkommende fortegnelse over årets dage m. m., ofte i form af en bog med oplysende og underholdende stof, i ældre tid også vejrspådomme og andre spådomme, 2) (p. gr. af vejrspådommene) at skrive almanak = at lyve; specielt skrive eller trykke almanakker.

Holberg har en tredje betydning: en ting, der regelmæssigt skiftes.

4. skæmtedigt v. 420 (SS II, 499, 1. 22-23):

Naar Vielsen er giort, man fører anden Snak,

Man siger: Bestemor! gid I var Almanak.

Liebenberg henviser i sin udgave af Mindre Poetiske Skrifter, s. 414, til Peder Paars 3. bog, 2. sang v. 232-33 (SS II, 341, 1. 28):

Tre gange han i Aar dog har forlovet været.
Hand bruger Fæstemø, som andre Almanak.

Samme betydning 4. skæmtedigt v. 165 (SS II, 492, 1. 24):

En Quinde skiftes ey, som Horbovs Almanac.

Det må altså have været almindelig sprogbrug på Holbergs tid. Dr. Aage Hansen har venligst meddelt et citat af samme betydning fra François de la Mothe le Vayer: *Ocuvres II* (1662), s. 1166:

Il y a longtems que nous en avons en Francois qui porte, qu'une Femme & un Almanach sont deux choses qui ne sont gueres bonnes que pour un ans.

XXXVI. *Lidt om Holbergs latin.*

Vilh. Andersen skriver i »Horats«, fjerde bog, anden del, 1949, s. 151 om den svenske digter C. W. Strandberg (*Talis Qualis*):

Det fortælles, at hans Far, der var baade Militær og Præst, og som Forfatter foruden Teolog svensk Historiker og klassisk Filolog, afviste et af Sønnens første Digte med et *Tel quel!* i Betydning »saa som saa«. Dette oversatte han saa paa en Slags Latin (som naar Holberg skriver *Taliter qualiter* i sine *Moralske Tanker*).

Holbergs Mor. Tanker II, epigram 148:

saadanne Bønner, saasom de skee taliter qualiter, vil Gud ogsaa taliter qualiter bønne.

Desuden kan jeg henvise til *Holbergiana*, DSt. 1964 XI og 1965, XXI: Et munke-ordsprog hos Holberg.

Det er middelalderligt latin:

Epistolae obscurorum virorum, ed. Böcking, I, 1864, s. 75.

ipse tamen habet panem suum de hoc et nutritur se taliter qualiter.

Fra Holbergs tid skriver Ville Høiberg 1755 (selvbiografi, Odense Katedralskoles program juli 1871, s. 55):

jeg bragte Prædikenen til Ende taliter qualiter.

I de citerede *Holbergiana XI* og *XXI* findes citater, der viser talemåden som *locus communis* mellem danske akademikere i 1840'erne. Det er hurtigt, at Vilh. Andersen, der var født 1864 i et humanistisk præstehjem, afviser den som dårligt latin. Det er selvfølgelig et udslag af den madvigske latinskoles stræben efter »korrekt« latinsk stilskrivning. Den 13 år ældre dr. Christian Jørgensen

oplevede i Det filologisk-historiske Samfund i 1907, at Viggo Brøndal som motto på en prisafhandling om Holbergs religiøse anskuelser i forhold til den samtidige filosofi efter Moralske Tanker I, epigram 5, havde sat »Nullius in verba«. Jørgensen bemærkede højt: »Det er ikke latin.« Det er dog Royal Societys valgsprog.

Medens taliter qualiter betyder »så som så«, har jeg i et brev fra etatsråd Hans Nobel til Frederik Rostgaard (Chr. Bruun: Frederik Rostgaard og hans Samtid, II, 1871, s. 187) fundet et beslægtet latinsk udtryk, men af en ganske anden betydning:

--- at hand ikke udlader sig med noget her af for Mr. Hojer, saasom han totus quantus er Deichmannianus.

totus quantus svarer til italiensk tutto quanto: helt og holdent. Efter brevet karakter må man gå ud fra, at det er et almindelig brugt udtryk.

Et udtryk, som Holberg stadig bruger, er sparta i betydningen hverv, opgave.

Tre Levnedsbreve, ved A. Kragelund, I, 1965, s. 34:

Sparta hæc demandatur sacerdoti (det hverv at udspørge Holberg).

Smst. s. 228: sparta mihi incumbent scribendí programma (det hverv at skrive program).

Niels Klim, ed. Elberling, cap. II, 19:

Palmka . . . summa cum laude triennii spatio spartam hanc ornaverat (havde beklædt dette hverv med ære i tre år).

Udtrykket stammer fra Euripides' »Telephos« (fragm. 742 Nauck): Σπάρτην ἔλαχε, κείνην κόσμη.

Agamemnon opfordrer Menelaos til at begrænse sig til sit eget land: du har fået Sparta som din lod, dette skal du hædre. Cicero henviser til dette sted ad Att. I, 20, 3: eam qua mihi dicis obtigisse Σπάρταν, non modo numquam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Her er sparta den optimatiske tradition, at varetage senatets autoritet og enigheden mellem stænderne. – Cicero bruger citatet i udførligere form ad Att. IV, 6, 2. (Se Tyrrell & Purser: The Correspondence of Cicero, I, 1904, s. 241).

Citatet forekommer også hos Plutarch: De tranquillitate animi, XIII, p. 472 E, og oftere i senere græsk og byzantinsk litteratur.

J. B. Mencke skriver i præfatio til »De charlataneria eruditorum«: alacri animo spartam illam in me suscepi (jeg påtog mig med begejstring det hverv, at skrive om charlataneriet).

I alle oversættelser af Holbergs skrifter er ordet rigtigt oversat. Derimod oversætter Jørgen Olrik, Falsters Lærdoms Lystgaard, II, 1929, s. 243 nederst:

Den latinske glossator bemærker her: Hr. Karsten Worms, der var Præsident i Byen og i dette Sparta sin Fader Mathias's Efterfølger.

Olrik opfatter Sparta = Ribe, men det betyder embede.

Hvad har Vilh. Andersen ment, når han i »Horats«, fjerde bog, tredie del, 1951, s. 87, oversætter Erasmus Lætus' latinske tekst:

Lad ingen, der vier sig til den gode Litteratur, -- aflade at smykke det Sparta, som er blevet hans?

Læseren, der ikke ved bedre, må gå ud fra, at det var Athen og ikke Sparta, der viede sig til den gode litteratur.

Dr. R. Paulli meddeler, at i titlen på Johs. Ewalds tre dissertationer fra Valkendorfs Kollegium (1763-67) står som fast formel »spartam defendentis ornante (navnet)«. Det er altså officielt sprog.

I en bestemt anvendelse har sparta holdt sig omtrent til nutiden. Meyers Fremmedordbog 1837 har »Spartam et Martham (græsk) (have eller faae) Embede og Kone.« Det gentages i 2. udg. 1844, i 3. udg. 1853 tilføjes »Brød og Brud«. (Eksempel på »Brød og Brud« hos Wadskiær, anf. udg. s. V, 1. 8 f. n.) Artiklen gentages i 4., 5. og 6. udg. I 7. udg. 1898-1902 tilføjes »af græsk sparte, Arve-gods.« Dette gentages i sidste, 8. udg. 1924. Den urigtige etymologi findes hos Forcellini, Totius Latinitatis Lexicon og skyldes vel denne.

Madvig kendte selvfølgelig det traditionelle latin og har i sin latinske tale på de udenlandske gæsters vegne ved Uppsala Universitets 400 års jubilæum 1877 brugt vendingen »Exterritorialitatis barbaro nomine«. Ordet er traditionelt diplomatlatin (trykt i »Suecia Latina. Valda prov på svensk medeltidslatinsk och ny-latinsk litteratur«, utg. av Johan Bergman, Sthlm. 1918, s. 105-08. (Denne bog var mig ukendt, da jeg i 1966 udgav »J. N. Madvig-bibliografi«, Kgl. Bibl.) - Oscar Siesbye lærte mig i 1904 den her forklarede brug af sparta.

Om Holbergs fine kendskab til sølvalderlatin, specielt Plinius den Yngre, henvises til A. B. Drachmann i Holberg Aarvog 1921, s. 57-66. Samme emne er yderligere behandlet af A. Kragelund: Ludvig Holberg - Citatkunstneren, 1962, og Kragelunds udgave af Holbergs levned.

For begyndere findes en lille lærebog i Holbergs latin: Udvalgte Stykker af latinske Forfattere fra Middelalderen og nyere Tid. Ved M. Cl. Gertz, II, Udvalgte Stykker af Holberg. Udgivet med Oplysninger af Julius Nielsen og Carl V. Østergaard. 1914.

Dette bind er udgivet påny og kan anbefales på det bedste.

Forskellige korte karakteristikker af Holbergs latin af mænd med den madvigske latinskole som forudsætning har ingen interesse. Derimod har det interesse at blive bekendt med den sidste repræsentant for den gamle dansk-norske latinkultur, historikeren professor Ludvig Daae i Christiania (død 1910), om hvem hans elev Wilhelm Munthe har skrevet en læseværdig »minnebok«, Oslo 1944. (Se især s. 9, 96, 101-02, 113). Daae har foruden nogle specialafhandlinger om Holberg skrevet »Ludvig Holberg«, Christiania 1886, hvoraf jeg vil citere s. 99-100:

En særegen Nydelse skjænker Nils Klim dem, der kan og vil læse den i den latinske Original. Holbergs Lune og Skjelmeri fremtræder nemlig i den latinske Dragt i en ny Form og paa en eiendommelig ubetalelig Maade. Man

kan egentlig ikke kalde hans lette og flydende Latin classisk, den er – Holbergsk, thi man vil i den store og rige nylatinske Litteratur neppe let finde Magen. Det samme gjælder hans øvrige latinske Arbejder.

XXXVII. Ny Holberg-litteratur i Sverige.

Der er god grund til at fremhæve, hvad der i de sidste år er udkommet i Sverige af litteratur om Holberg og hans komedier.

Sveriges Radio opførte i 1963–64 en serie på 7 af komedierne, som radioen i den anledning udgav som »pjäsbok« i svensk oversættelse af forskellige oversættere:

Erasmus Montanus
Den rastlöse
Madame April
Odysseus von Ithacien
Maskerad
Jeppe på Berget
Henrik och Pernilla

Tre af titlerne er forsvenskede. At »Den rastlöse« er »Den Stundesløse«, »Madame April« »Den Vægelsindede«, er let at forstå. Mindre forståeligt for danske, der er vant til navnet Ulysses som navn på den barokke teaterfigur, at se dette ombyttet med det homeriske Odysseus, som er en ganske anden type. Juno og Venus har bevaret de velkendte latinske navne. Det latinske Ulixes har åbenbart været uanvendeligt.

Til Holbergserien har Claes Hoogland skrevet en »handbok« på 171 sider, der ikke alene er introduktion til de opførte stykker, men en vejledning til studiet af Holberg og alle hans komedier. Indholdsfortegnelsen er oplysende:

Så började det
Holberg i Bergen
Studier och resor
Det satiriska skrivsättet
Den danske skådebanan
4 kapitler om komedierne, inddelt efter emnernes karakter
Tjugo års uppehåll
Filosof på den kungliga scenen
Baronens testament
Holberg en svensk klassiker
Bibliografi
Premiärdata

Der ligger et betydeligt studium bag alt dette, og som en nem og praktisk oversigt kan bogen også anbefales danske.

Til brug for studiekredse er trykt en studieplan, beregnet til 7 mødeaftener, en for hver af de oversatte komedier.

I 1964 udkom desuden Per Erik Wahlund; Bordssamtal (2. uppl. 1966), hvor et kapitel hedder »Möten med Holberg« og er et sammendrag af radioforedrag i tilknytning til serien. Også dette er vel værd at læse.

Wahlund har oversat »Odysseus von Ithacien« i pjäsboken og har også i 1964 udgivet denne komedie »för svensk scen samt med inledning och kommentar« (»Natur och Kultur«).

I 1966 har Wahlund yderligere i »Forumbiblioteket« udgivet Tre komedier:

Den politiska kanngjutaren
 Jeppe på Berget (opført i Uppsala november 1967,
 iscenesat af Wahlund)
 Erasmus Montanus,

alle oversatte af ham, »med inledning och kommentar«.

Yderligere har Bo Borgström i 1966 på Svenska Bokförlaget (Bonniers) udgivet Jeppe paa Bjerget til svensk studiebrug: dansk tekst »med inledning kommentar och arbetsuppgifter«.

E. Spang-Hanssen.

TO UNGDOMSDIGTE AF HEIBERG

At Johan Ludvig Heiberg som yngre – omkring år 1815 – var forelsket i Edouard Du Puy's datter, den smukke og meget charmerende Camilla, der var gift med hans moders fætter, storkøbmanden og rederen Andreas Buntzen, er bekendt. Fra samtiden er denne forelskelse bevidnet af bl. a. rivalen Rudolph Bay¹; en langt senere tid har taget mere massivt på denne forliebelse, der næppe var andet end et flygtigt sværmeri – af sådanne havde den unge Heiberg jo flere² – og har endda, men så vidt ses uden fornødent grundlag, villet tillægge Heiberg paterniteten til ikke mindre end to af Camilla og Andreas Buntzens børn³.

I privateje⁴ er nu fundet to digte, som Heiberg har skrevet til Camilla Buntzen. Det første er et versificeret brev af 25.2.1816, hvormed fulgte en chokoladekage; det er skrevet på almindeligt brevpapir, og der er på side 2 en enkelt rettelse (en udstreget linje). Det andet digt har ledsaget en gave til Camilla Buntzens fødselsdag den 26.3.1817; det er skrevet med sirlig skønskrift på et elegant stykke brevpapir (et ark i oktavformat) med en bort med ornamenten i ophøjet blindtryk på første side.

Da digtene ikke tidligere har været kendt⁵, og da de i henseende til form og indhold synes at hæve sig over det meste af samtidens tilsvarende lejligheds-poesi og muligt kan bidrage til at give et indtryk af Heibergs poetiske evner i 25–26 års alderen, skal de meddeles her. Om kærlighedsdigtning er der, som det vil ses, ikke tale. Digtene afgiver vel derfor et yderligere indicium imod den ovenfor nævnte nyere opfattelse, hvorefter der skulde have bestået et intimt erotisk forhold mellem Heiberg og Camilla Buntzen.